INIJOSS

İnönü University International Journal of Social Sciences / İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,

Volume/Cilt 8, Number/Sayı 1, (2019)

http://inonu.edu.tr/tr/inijoss --- http://dergipark.gov.tr/inijoss

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Gönderim Tarihi: 29.04.209 | Kabul Tarihi: 27.06.2019

JOHN LOCKE'DA ÖZGÜRLÜK
-DOĞA DURUMU VE MÜLKİYET HAKKI BAĞLAMINDA-

Mehmet Önal

Dr. İnönü Ünüversitesi
mhtbv63@gmail.com
http://orcid.org/0000-0003-0191-8780

Sedat Çapkın

İnönü Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi
sdtcapkin@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-6502-3225

Atıf / Citation: Önal M., Çapkın S. (2019). John locke'da Özgürlük -Doğa Durumu ve Mülkiyet Hakkı Bağlamında-. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (INIJOSS)*, 8(1), 203-215.

Özet

John Locke'dan bahsedildiğinde, onun *tabula rasa* (boş tahta) ifadesinde anlamını bulan deneysel (duyusal ve tecrübi) epistemoloji akla gelmektedir. Ancak onun en az bu epistemolojik yönü kadar önemli ve etkili olan bir diğer yönü de siyaset felsefesidir. Bu siyaset felsefesinde onun ele aldığı en önemli problem toplumsal sözleşme ve mülkiyet üzerinden temellendirdiği, özgürlük fikridir. Fakat Locke bu özgürlük fikrini insanlığın yaşadığı tarihi süreçler üzerinden değil de daha çok doğa yasası ya da akıl üzerinden temellendirilmiştir. Hâlbuki bir duyumcu olarak onun insanlık tarihinde tecrübe edilen tarihsel gerçeklik üzerinden bir temellendirme yapması beklenirdi. İşte bu makalede, tarihin değişim sürecinde ortaya çıkan yaşam tarzı farklılıklarını dikkate alarak onun politik felsefesini anlaşılabilir hale getirmeye çalışacağız. Bu bağlamda, siyaset felsefesinde birbiriyle yakından ilgili olan aşağıdaki kavramlar yeniden ele alınacaktır: tabiat durumu, doğa yasası, mülkiyet özgürlüğü, devlet, yasa, kuvvetler ayrımı, ticaret ve para. Tarihsel süreçteki gelişmeler ışığında bu kavramlar göz önüne alınıp değerlendirildiğinde, onun özgürlük fikri daha anlaşılır olarak ortaya konacaktır. Bu sayede hem mevcut devlet, hukuk, özgürlük, demokrasi ve siyasette meşruiyet gibi kavramların temelleri gösterilmiş olacak, hem de mevcut demokrasi deneyimimizin ne kadar sıkı bir bütünlük arz ettiği hatırlatılmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler: John Locke, özgürlük, doğa durumu, mülkiyet, doğa yasası

FREEDOM IN JOHN LOCKE IN THE CONTEXT OF STATE OF NATURE AND PROPERTY RIGHT

Abstract

Whenever we mention about John Locke, we think of his empiricist (sensory and experiential) epistemology given with *tabula rasa* (empty board) analogy. However, it is political philosophy, which is at least as important and effective as this epistemological aspect. The most important problem he dealt with in this political philosophy is the idea of freedom based on social contract and property. But Locke's idea of freedom is based not on historical processes of mankind, but rather on natural law or reason. However, he was expected to build a basis on the historical reality experienced in the history of mankind. In this article, we will try to make his political philosophy understandable by taking into account the lifestyle differences that emerged in the process of change of history. In this context, the following concepts, which are closely related to each other in his political philosophy, will be reconsidered: the state of nature, the law of nature, the freedom of property, the government, the law, the separation of forces, the concepts of trade and money. When these concepts are considered and evaluated in the light of the developments in the historical process, the idea of freedom will be made clearer. In this way we will try to show how the foundations of state, law, freedom, democracy and legitimacy in politics, and we will also argue that how our current experience of democracy is tightly united.

Key Words: John Locke, freedom, state of nature, property, nature law

I. GİRİŞ

Felsefe tarihinin ilk deneycilerinden biri olan İngiliz filozof John Locke eğitimine önce Westminster School'da klasikleri okuyarak başladı. Burada İbranice ve Arapça da öğrenen Locke Oxford Üniversitesinde tıp tahsili gördü ve yeni felsefe ve yeni bilimle tanıştı. Sekreter ve danışma olarak bazı devlet görevleri yanında Kral II. Charles'a karşı parlamentonun başını çeken Shaftesbury Kontunun özel doktoru ve siyasi konularda danışmanı olarak çalıştı. Daha sonra 1675-79 arasında Fransa'da bulundu ve Descartes üzerinde çalışmalar yaptı (Aydın, 2011,s.179-180). 1983'te Hollanda'ya geçti ve *İnsan Anlığı Üzerine Deneme* adlı eserini bu ülkede tamamladı. John Locke'un sivil toplum ve yönetim üzerine yazmış olduğu temel kitabının adı ise *Hükümet Üzerine İki Deneme*'dir. İki ayrı incelemeden oluşan bu eserin birincisi "Bay Robert Filmer ve Yandaşlarının Yanlış İlke ve Temellerinin Keşfi ve Yıkılışı"alt başlığını taşır. İkinci incelemenin alt başlığı ise "Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme"dir (Locke, 2007, s. iii). 1689'da İngiltere'ye döndükten sonra yazdığı *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* bizim bu çalışmamızın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu eserinde özellikle mülkiyetin oluşumu ve mülkiyet özgürlüğünü merkeze koyan bir siyaset felsefesi geliştirdi. Kısacası Locke hem gözlem ve deneye önem veren bir ampirist hem de yeni bir yönetim biçimi ve hukuk sisteminin oluşturan bir siyaset felsefesi geliştirmiştir (Locke, 2004, s.21; Bakırcı, 2004, s. 15-16). (Bu siyaset felsefesinin odağına da başta mülkiyet özgürlüğü olmak üzere özgürlük kavramını koymuştur.

Ahmet Cevizci'ye göre, bireyin kendisini, dış baskı, etki ya da zorlamalardan bağımsız olarak, kendi arzu edilir ideallerine, motiflerine ve isteklerine göre yönlendirmesi özgürlük olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda özgürlük, kişinin başkalarının buyruk ve isteklerine göre değil de kendi isteklerine göre davranabilme gücünü ifade eder (Cevizci, 2005, s.1305). Fakat insan özgürlüğü bir tarihi sürecin ürünü olarak yavaş yavaş kazanılan bir hak olarak mı ortaya çıkmıştır yoksa baştan beri, yani insanın bu dünyada ilk varoluşundan beri, sahip olduğu bir pratik hal ya da hak mıdır? Locke bu soruya insanlığın bir siyasal iktidar ya da hükümet kurulmadan önceki durumuna yani

köken tartışmasına inerek "doğa durumu" ve "doğal hukuk" kavramları aracılığıyla cevap vermeye girişmiştir.

Locke'a göre doğa durumunda insanlar özgür, eşit ve bağımsız oldukları için kimsenin iradesi bir başkasına sürekli olarak tabi değildi. Bu yüzden insanlık tarihinde doğa durumu, insanların, özgür, eşit ve bağımsız olduğu ve bu özgürlüğün tek sınırlayıcısının doğa yasası olduğu bir döneme işaret ettiği (Bakırcı, 2004, s.15-16). gibi aynı zamanda, bugünkü dünyamızda da bir uzlaşma ürünü olan devletin yasası dışında herhangi bir yasal sınırlama ve iradenin hükümranlığına tabi olmama durumunu ifade eder. (Locke, 2004, s.21; Bakırcı, 2004, s. 15-16).

Bu yasayı bir tarihsel dönem olarak ele alırsak bu dönemde insanların doğa yasasına tabi kalarak ve başka bireylerin haklarına karşı çıkmayarak doğa durumu özgürlüğünü, yani doğal özgürlüğü yaşadıkları süre olarak kabul edilebilir. Demek ki, ilk insanların, özgürlük, servet ve iktidarlarını doğa yasaları belirlemişti. Bu yüzden insanlar uzun süre varlıklarını korumak için başka insanlarla değil doğa ve vahşi hayvanlara karşı mücadeleye girişmişlerdir. Özcan bu doğa yasasına bağlı özgürlük anlayışını genel anlamda, iki koşula bağlı olarak açıklar. Bunlardan birincisi insan aklının önderliğine dayanması, ikincisi ise 'istem'in kendini zorunluluk olarak dayatmamasıdır (Özcan, 2011, s.559-586).

Locke'a göre, hiç kimsenin bu doğa durumuna bağlı doğal haklara engel olma hakkı yoktu, çünkü bu haklar insana bizzat Tanrı tarafından vermişti. Kaldı ki bu hakların ihlal edilmesinin kimseye bir fayda kazandırması da mümkün değildi. Nitekim doğa insanlara bugünküyle karşılaştırılamayacak kadar cömertti. Herkese yetecek doğal yiyecekler ve herkesin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklar ziyadesiyle mevcuttu. Locke'un kendi devrinde ya da günümüzde savunulan insan hak ve özgürlüklerinin temelinde işte bu doğa durumunda yaşanan doğal özgürlük hali ve yazılı olmayan doğal hukuk kaideleri yer almaktadır. Locke'a göre bu doğal hukukun kaynağı da insan aklıdır.

Bugünkü pozitif hukuk bile kendine ancak bu doğa durumu ve özgürlüğü üzerinden meşruluk sağlayabilmektedir. Çünkü doğal hukuk savunucuları görüşlerini hep doğa durumu ve toplumsal uzlaşma üzerinden sunmaktadırlar. Bu yüzden çağdaş hukuk çevrelerinde "kanuna uygun olan hukuka uygun olmayabilir" ifadesiyle klişeleşen bir hukuk felsefesi kabulü oluşmuştur. Nitekim bir pozitif hukuk normu düzenlenirken yapılan kanun metni doğa durumunda var olduğu kabul edilen, doğa yasalarına veya farklı bir adla ifade edilen doğal hukuka uygun değilse ya da insanların doğuştan sahip olduğu kabul edilen insan haklarına aykırı ise bu kanun hukuka da aykırı demektir. Zaten günümüzde bile, hem kanun yapma hem de uygulamanın doğruluk denetimi bu doğal hukuk ya da doğa durumu sırasında sahip olunan temel insan hakları bağlamında değerlendirilmektedir.

Locke bu doğa durumunda yaşanan özgürlüğü mülkiyet kavramı üzerinden temellendirerek, bireyler hiçbir baskı altında kalmayarak kendi mülkiyetleri üzerinde istedikleri gibi iktidarını kurma hakkına sahiptir, diyecektir. Öyleyse onun siyaset felsefesini anlamak için öncelikle onun "doğa durumu" ve "doğa yasası" ile neyi kastettiğini ayrıntılı olarak açıklamaya geçebiliriz. Daha sonra bu zeminde onun mülkiyet özgürlüğü kavramını tartışmaya açabiliriz.

II. DOĞA DURUMU VE DOĞA YASASI

Locke'a göre doğa durumu ile özgürlük birlikte düşünülmelidir, çünkü bu doğa durumunda insanlar tam anlamıyla özgür ve eşitti. Bu doğanın nimetlerinden aynı düzey yeteneğe sahip insanların birbirine tabi olmadan ya da birbirini tabi kılmadan eşit olarak yararlanmaları çok açık bir haktı. Doğa durumunda güç ve yetki hiç kimsenin diğerinden daha fazlasına sahip olmayacağı biçimde eşit

dağıtılmıştı (Locke, 2004, s.5). Ancak, yukarıda geçtiği gibi, doğa durumundaki insanların doğa yasalarının izin verdiği sınırlar içinde özgür olacakları da akıldan çıkarılmamalıdır. Locke'un görüşlerini Strauss şu cümlelerle özetler: "Doğa yasası, insanın "karşılıklı güvenliği" ya da insanoğlunun "barış ve güvenlik" inin sağlanması için akıl tarafından emredilen emirlerin toplamıdır." (Bakırcı, 2004, s. 228).

Kısacası, doğa durumunda yaşanan bu özgürlük koşulsuz ve mutlak değil doğa yasasına bağlı bir özgürlüktü. Bu açıklama, Locke'nin doğa durumunu Hobbes gibi bir savaş ya da kaos olarak görmediği anlamına gelir, çünkü her ne kadar devlet olmadığı için pozitif hukuk sistemi olmasa da bu dönemde insan ilişkilerini belirleyen ve düzenleyen bir yasa, daha doğrusu, doğa yasası mevcuttu. İnsanlar kişi olmalarından dolayı bazı haklara sahipti ve bu anlamda da eşitti. Bunun da dayanağı, çocuk ve deliler hariç, herkeste var olan akıl yani düşünme yeteneğidir (Bakırcı, 2004, s. 15).

Denis Diderot gibi bazı düşünürler insanların doğal koşullardan daha iyi koşullara sahip olabilmek için topluluklar şeklinde örgütlendiklerini (Usta, 2018, s. 45) söyleyerek doğal durumdan kurtulmayı olumlu olarak yorumlasalar da bu aslında bir nevi savaş durumundan kurtulma anlamına gelir. Çünkü bu sayede insanlar tehlikelerden korunmakta ve gereksinimlerini daha rahat gidermektedirler. Hâlbuki Locke'de doğa durumu olumlu olarak yorumlanır. Mesela, Değirmencioğlu Yıldız, yasa, aynı zamanda insanlara tabiat durumundan siyasal topluma geçiş ve siyasal iktidarı oluşturma aşamalarında yol gösterici olmaktadır, (Değirmencioğlu yıldız, 2016, s. 382) diyerek doğa yasasının sürekliliğine işaret etmektedir. Hatta bu yaklaşım günümüzde öne çıkan siyasal otoritenin meşruluğu için de dayanak olarak kabul edilmektedir (Bakırcı, 2004, s. 21). Pekiyi, bahse konu olan ve bugünkü pozitif hukukun yerine geçen bu doğa yasası nasıl bir yasaydı? Şimdi de bunu irdeleyelim.

Locke'a göre doğa yasası, Galileo ya da Newton'un kullandığı anlamda ve bugün temel bilimlerde sözü edilen tabiat kanunları manasında değil bizzat aklın ta kendisi anlamında kullanılmaktadır. Bu yüzden Locke'da bu yasa en temelde bize, daha alt düzeyde olan yaratıkları kullanma ve emrimize tabi kılma hakkı verirken insanın kendi hemcinslerini hizmetine alma ya da kendine tabi kılma hakkı vermez (Locke, 2004, s.7-22). Bu yüzden ona göre, doğa yasasını ihlal ederek doğru akıl kurallarından ayrılan kişi suç işlemiş ve insan doğasından uzaklaşmış olur (Locke, 2004, s. 10). Öyleyse, başkalarının haklarına saldırarak barış ortamını bozan suçlunun bu haksızlığının da bir şekilde cezalandırılması yine akla dayanan bu yasanın gereğidir. Bu yapılmadığı takdirde hem bir kaos yaşanabilir hem de suçlu başkalarına kötü örnek olabilir. Bu yüzden doğa durumunda, gücü yetiyorsa kişilerin suçluya ceza vermesi meşrudur, fakat bu ceza verme durumu bu kez zarara uğrayanlar tarafından adil olmayan bir şekilde uygulanabilir. Bu da doğa yasasına aykırı bir başka suç olur, çünkü zarara uğrayanı ceza takdir edip uygularken mağduru duygusal davranmaktan alıkoyacak bir sınır ve kurum olmayacaktır.

İşte bu sorunun çözülmesi için toplum durumuna geçilmiş ve devlet, hükumet ve hukuk sistemleri ile bunlara bağlı bazı kurumlar doğmuştur. Fakat her ne kadar insan yapımı olan toplum durumu bir sözleşme ile oluştuğu için yeni bir dönemi temsil etse de doğa durumundan bağımsız değildir. Hatta Fahri Bakırcı'nın ifadesiyle, toplum durumu doğa durumunun özelliklerinin dönüştürülmesi ve yeni şartlara uyarlanması ile oluşmuştur. Fakat bu yeni durumda doğa durumunda var olan temel özellikleri koruyacak ve ortaya çıkan düzensizlikleri giderecek bir toplumsal sözleşme yapılmaktadır. Aynı durum Rousseau için de geçerlidir çünkü her ikisi de bozulmuş düzenin sağlanması için bir sözleşme yapıldığını kabul eder. Yine her ikisi için de toplum durumunda en

önemli unsur olan özgürlük diğer pek çok unsur gibi doğa durumuna aittir. Bakırcıya göre, doğa durumu, olduğu gibi toplum durumuna taşınmaz ancak doğa durumundaki o birliği tekrar yakalamak asıl amaçtır (Bakırcı 2004, s. 2-5).

İbn Haldun aynı hususu birkaç yüzyıl önce biraz farklı da olsa devlete olan ihtiyacı ifade etmişti. Ona göre, insanların bir bölümü kendi iyiliklerinin bilincindeyken, diğer bir bölümü ise bunun farkında olmadığından insanları bir arada tutan ve birbirlerine zarar vermelerini önleyecek bir siyasi güç tanımlamışlardır. Bu güç *mülk*tür yani hükumet ya da devlettir. Bu mülkün temsilcileri insanları güvence altına alarak, şehirler inşa etmek için onları ikna eder ve onları ekonomik faaliyetlerde bulunmaları konusunda teşvik eder. Bu da bir nevi sözleşmedir. Hükumetin bu gücü sayesinde kent hayatının sürdürülmesi, yaşamsal faaliyetlerin, sanatların ve zanaatların ilerlemesini ve bölgenin gelişmesi mümkün olur. (Çal, 2014, s. 87)

Locke'da, savaş durumunun sebep olduğu düzensizlikten insanları kurtaracak olan hükümetin hangi tür hükümet olduğu da önemlidir. Mesela bir monark devlete ya da iktidara karşı işlenen bir suçun karşılığını takdir ederken adil olmayabilir. Bu durumda diğer insanlar monarka karşı gelemez. Hâlbuki bir doğa durumunda yanlış ya da yanlı karar veren birine diğer insanlar itiraz edebilir. Bu durumda doğa durumu monarkın keyfi yönetiminden daha iyidir. O halde her hükumet bizi adil olana ulaştırmayabilir (Locke, 2004, s. 12-13). Bunun çözümü doğa durumundan toplum durumuna geçerken doğa durumu ve doğal hukuk sistemine uygun bir hükümet ve hukuk sistemi kurmaktır. Denebilir ki Locke'un hedefi bunu gerçekleştirecek bir teorik temel oluşturmaktan ibaretti.

Locke'un siyaset felsefesine ilişkin, hemen sonuca atlayarak özet olarak verdiğimiz bu değerlendirme, insanlık tarihindeki önemli dönüm noktaları olan yaşam tarzı değişikliklerini dikkate alarak tartışıldığında asıl anlamını kazanacaktır. Buna göre bu doğa durumundan toplum durumuna geçiş çok uzun sürmüş olması gerekir. Aslında Locke'un ifade ettiği doğa durumu hem her çağın insanı için akla dayalı insan doğasında var olan bir tabii durumu hem de insanlık tarihindeki bir aşamayı ifade eder. Bunu tarihsel bir perspektiften değerlendirelim.

İnsanlar henüz yerleşik hayata geçmeden önce avcı-toplayıcı olarak günümüzden takriben 10 bin yıl kadar önce, doğada hazır bulduklarını toplayarak ve avlanarak yaşamış ve bu arada ateşi keşfetmiştir. Takriben, M.Ö. 8000 ile 3000 yılları arasında yerleşik hayata geçerek tarımla uğraşmaya başlamış olan insan yine M.Ö. 5500 yıllarından bu yana yavaş yavaş değiş tokuş yoluyla ilkel anlamda ticarete başlamıştır. (Topdemir ve Unat, 2009, s. 13) İşte J. Locke'un doğa durumu ve özgürlüğünün yaşandığı asıl dönem henüz insanların toprağa yerleşip tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamadıkları bu çağa tekabül eder. Çünkü bilindiği kadarıyla bu saf doğa durumunu yavaş yavaş bozacak olan ve barış dönemini sona erdirecek gelişme insanların taşınmaz mallar edinmesi ve ürün fazlasını değiş-tokuş yoluyla dolaşıma sokmasıyla yakından ilişkilidir.

Basit anlamda ticareti başlatan bu durum daha sonra paranın tedavüle girmesiyle çok daha önemli sosyal değişmelere sebep olacaktı. Hâlbuki bundan önce insanlar henüz taşınmaz mallara sahip olmadığı ve av aletleri ve bazı basit kap-kacaklarıyla gezgin bir hayat yaşadığı, dünya nimetlerini hazır buldukları doğadan karşıladıkları için zorluk ya da engellerle karşılaştıklarında savaş durumu yaşamaktansa göçü tercih edebildikleri yorumu yapılabilir. Ancak yine de bu dönemde tam olarak neler yaşandığını bilemiyoruz. Locke'un verdiği Hz. Adem'in çocukları olan Habil ve Kabilin kan

dökücü eylemleri buğday başağı ve hayvan kurban etme ritüelleri[1] (üzerinden anlatıldığına göre, bu dönemin insanlık tarihinde yerleşik hayata geçiş dönemine tekabül etmiş olabileceği yorumu yapılabilir. Ancak tarihi veriler için elzem olan arkeolojik bilgi birikimimiz bu dönemde gerçekten nasıl bir hayat yaşandığını anlamamız konusunda bize yeterli veri sunmamaktadır. Bu yüzden, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi insanların yerleşik hayata geçmeden önce ne yaşadıklarını tam olarak bilemiyoruz, çünkü avcı-toplayıcı dönemde insanlar arkada hemen hemen hiç bir iz bırakmadan yaşıyorlardı. Bu yaşam tarzı Arkeoloji ve Tarih ilmine malzeme sunmadığı için bu dönemde yaşanan doğa durumunun resmini çizmek mümkün gözükmemektedir.

Hâlbuki Arkeoloji ve Tarih ilmi insanlığın yerleşik hayatına ilişkin çok daha fazla değerlendirme yapmaya imkânı sağlayan veriler sunmaktadır. Bu dönemde, devlet, siyaset, hükumet, hukuk kurumları mahiyet bakımından bugünkü kurumlara ve sosyal/siyasal yapılara benzer özellikteydi. Özel mülkiyet hakkı ve özgürlük ihtiyacı da işte bu dönemde ortaya çıkmış olmalı çünkü bu dönemde insanlar mal ve mülk ediniyor, toprağı ekip biçebiliyor ve maden filizlerini çıkarılıp işleyebiliyorlardı. Haliyle, emniyet, eğitim, din, devlet, hükümet, hukuk ve hepsinden önemlisi ticaret gibi kurumlar bu çağda karşımıza çıkıyordu.

Her ne kadar Locke bu tarihsel sürecin ayrıntılarına girmese de mülk edinme ya da mülkiyet sahibi olma üzerinden hareketle özgürlük ve haklar konusunu birbirleriyle ilişkili olarak anlatmaya ve paranın insanlık tarihinde nelere sebep olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Onun burada söylemek istediği, doğa durumunda yaşanan özgürlük ve barışın paranın devreye girmesiyle tamamen bozulduğu, savaş durumunun doğduğu ve insanların bu süreçten sonra toplum durumuna geçmek zorunda kaldığı hususudur. Fakat toplum durumuna geçiş Locke'ta çok büyük bir alt-üst oluşu göstermez, mevcut doğa durumunun yeni mekanizmalarla donatılması anlamına gelir (Bakırcı, 2004, s. 17).

Locke'un ifade ettiği bu durumu İranlı Sosyolog Ali Şeriati'ye göre insanlık biri ortaklığa bağlı bir komin hayatı dönemi, diğeri ise özel mülkiyet dönemi olmak üzere kabaca iki farklı dönem yaşamıştır (Şeriati, 2013, s. 115). Fakat bahse konu olan bu süreç nasıl gerçekleşti? Yani, Marksın ifade ettiği anlamda, nasıl olup da her şeyin herkesin olduğu ya da hiçbir şeyin hiç kimsenin olmadığı, ilkel kominal toplum durumundan özel mülkiyete geçilmiştir? Çetin soru budur. Şimdi onun *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* adlı kitabını merkeze alarak bu soruya nasıl cevap verdiğini anlamaya çalışalım.

III. ÖZEL MÜLKİYET VE MÜLKİYET ÖZGÜRLÜĞÜ

Locke'a göre, eğer benim mülkiyet hakkım ve doğal özgürlüklerim zor kullanılarak elimden alınmıyor ve benim mülkümdeki iktidarıma dokunulmuyor ise bu durum barışı ve özgürlüğü, aksi durum ise savaş durumunu ortaya çıkarır. Akıl, savaş durumunda kişinin kendini savunma hakkına meşruluk sağladığı için bireyi köleleştirmeye kalkışan biri, Locke'un gözünde savaş durumu yaşanmasına sebep olacaktır. Bu durumda beni köleleştirmek istemeyen biri beni mutlak iktidarına almak istemektedir. Yani, benim iktidarımı ele geçirmeye çalışan biri benim yaşamımı, haklarımı ve özgürlüğümü kısıtlamış veya yok etmiş olur. Eğer ben, bunlara karşılık veremezsem, beni bir köle

[1] Hz. Âdem'in Oğulları Habil ve Kabil'in hikâyesi için bkz. Tevrat, Tekvin, 4. Bölüm; Kuran-ı Kerim, Maide Suresi, 27-31 arası ayetler.

durumuna getirebilirler. Bunu ben bildiğim gibi karşımdaki insanlar da bilir. Mülkiyet özgürlüğümü elimden alacak olan bir hırsızın, beni iktidarı altına aldığında diğer bütün özgürlüklerimi de almayacağını kim garanti edebilir (Locke, 2004, s. 16). Bu yüzden mülkiyet özgürlüğünün korunması, Locke'a göre en önemli savunma hattıdır.

İşte tam bu noktada korumak istediğim mülkiyet hakkımın dayanağı nedir, ben hangi yetkiye dayanarak arz üzerinde bir mekânı sınırlar çizerek kendi özel mülküme dönüştürebilirim diye sorarak mülkiyet hakkı tartışmaya açılır. Locke bu soruya "bu hak emeğin karşılığıdır" diyerek açık ve net bir cevap verir (Locke, 2004, s. 27). Bazılarının kendisini kapitalizmin meşrulaştırılması için çalışan biri, bazıları sosyalizmin öncüsü diye suçlamasının altında onun, özel mülkiyeti emekle meşrulaştırma çabası yatmaktadır.

Locke, bir duyumcu olmasına rağmen, hem aydınlanmacı bir tavırla doğal hukuk savunucuları gibi rasyonel bir tutum takınarak hem de dini referanslara dayanarak mülkiyeti temellendirmektedir. Bu yönüyle onun ampirist epistemolojisinden uzaklaştığı yorumu yapılabilir. O, "Yeryüzü insanoğlunun emrine verilmiştir" hükmü ve inancı üzerinden bu görüşlerini açıklamıştır. İnsanın doğuştan getirdiği kendini koruma hakkını o, insanın yemesi, içmesi ve varlığını sürdürmesi için doğa vasıtasıyla Tanrı'nın insanın emrine verdiği dünya nimetlerinden yararlanması hakkı olarak açıklar (Locke, 2004, s. 25).

Locke'un bu doğa yasası ya da doğal haklar görüşü her ne kadar onun epistemolojisine aykırı olduğu ve kendi geliştirdiği *tabula rasa* kavramına uymasa da yine de bizzat kendisi tarafından doğuştan getirilen bilgi gibi bir hak olarak sunulmuştur. Onun felsefesine bu çelişki yüzünden ciddi eleştiriler yöneltilmiştir. Ancak onun mülkiyetin mirasa dönüşmesine karşı gelerek, mülkiyet ve emek dengesini koruma konusunda tutarlı davrandığını söyleyebiliriz. Bu da onun özel mülkiyeti ciddi anlamda sınırladığı sonucunu doğurur.

Bu noktada, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, onun kastettiği dönemin, insanların yerleşik hayata geçtiği sürece tekabül ettiğini hatırlatmak gerekir. Locke, bu döneme kadar insanların özel mülkiyet edinmediği, ticaret yapmadığı ve henüz parayı kullanmadığı için savaş durumu yaşanmadığını kabul etmiş görünmektedir. Dünya nimetleri yanında insana akıl da vermiş olan Tanrı, ona göre, insanlardan dünyadaki imkânları kullanarak refah içinde yaşamalarını da istemiştir. Bu nimetlerden yararlanmak ancak onların mal edinilmesi ile mümkün olacağından Locke'a göre bir hayvanı avlayan, ya da bir toprak parçasını tarlaya dönüştüren bir kimse bu emeğinin karşılığı olarak bu mülke ve mala sahip olur. Aynı şekilde evcilleştirilen hayvanlar da ancak onun hakkı olur. Locke'nin kendi deyimiyle, insan beyni ve elinin emeği olan bu ürünler artık onun mülkiyetindedir, çünkü Tanrı'nın doğa aracılığıyla lütfettiği varlıklara kendi emeğini katarak insanlar onları özel mülk ve mala dönüştürmüştür (Locke, 2004, s. 27).

Burada onun ifade etmek istediği özel mülk ve mal edinmede asıl belirleyici olan emektir. Fakat bu mal edinme henüz ticaretin olmadığı ve paranın bulunmadığı bir dönemde gerçekleştiği için insanların kendi imkân ve ihtiyaçları ile sınırlıydı. Bundan daha fazlasını edinmek bugünkü modern zihinler için mümkün ve faydalı gözükse de o zamanki insanlar için hiç de mantıklı değildi, çünkü ihtiyaçtan fazla edinilen tarlanın işlenmesi, hayvanın evcilleştirilmesi insana bir yarar sağlamayacaktı. İşte emekle ortaya çıkan bu ürün artık doğa durumundaki mülkün kişisel mülkiyete dönüşmesi anlamına geliyordu. Bu, doğa durumundaki bütün ortakların açıkça onay vermesini gerektirecek bir durum değildir. Nitekim diğer insanlar da aynı şekilde hazır doğal varlıklara emeklerini katarak özel mülk edinme haklarına sahiptiler. Yani bir kısım insan akıl ve yeteneğini kullanarak arz üzerinde mal-

mülk sahibi olurken diğerlerinin akıl ve yeteneklerini kullanmayarak mülk edinmemesi onların sorumluluğundadır (Bakırcı, 2004, s. 19). Burada Locke aklın mal mülk gibi bahşedilen, insana verilen bir şey olduğunu savunmaktadır ki bu onun epistemolojisine aykırıdır, çünkü ona göre bütün bilgilerimiz doğuştan gelmektedir.

Bu hakkın sınırı herkes için kullanabildiği veya bakabildiği kadar mal edinmeleridir. Locke'un kendi deyimiyle kişi bozulmadan saklayabileceği kadar ürünü doğadan temin edebilir ancak fazlasını edinmesi hakkı değildir. Eğer bir insan o zaman için ihtiyacından fazlasını ya da bozulmadan saklayabileceğinden fazlasını toplamaya kalkarsa bu kendisi için bir nimet değil eziyet olacaktı. Bunu satması da o zaman için zaten mümkün değildi. İşte emeğin tek belirleyici olduğu bu doğa durumu döneminde ya da avcı toplayıcı dönemde zaten savaş durumu oluşturacak bir çatışma ya da kavga gerekçesi de mevcut değildi.

Fakat zamanla insanlar yerleşik hayata geçip toprağa bağlı kalmaktan ya da o coğrafyadaki geçimlik durumları ve iklim şartlarından ötürü sadece belli kalemlerde emek sarf ederek ürün elde etmesi sonucunda o kalemdeki ihtiyaç fazlasını, temin edemeyeceği diğer ihtiyacına karşılık değiş-tokuş yapmaktaydı. Bu avcı toplayıcı dönemden yerleşik hayata geçiş süreci insanlık tarihi açısından bir yenilikti ancak bu yenilik yine de ticaret açısından ciddi bir farklılık oluşturmamaktaydı. Çünkü bu durumda insanlar yine ihtiyaçlarını karşılayacak kadar emek sarf edip kazanç temin ediyorlardı.

Ancak ticarette paranın kullanılmasıyla birlikte insanlar dayanıklı mallarını uzak diyarlara taşıyabilecek ve malları satarak elde ettiği değişim sembolü olan parayla dayanıksız olan veya çabuk çürüyebilecek olan ihtiyaçlarını karşılayabilecekti. Saklandığında bozulmayan ve değerini kaybetmeyen para ve altın aynı zamanda güç ve kudret sembolü olarak biriktirilmeye başlamıştı. Bu yüzden artık insanlar bir bölgede ihtiyaç duyulan ürünlerden daha fazlasını üretmeye ve bunları edinemeyen uzak bölgelere götürüp satmaya başlamışlardır. İşte bu gelişme ister istemez doğa durumunda ciddi bir farklılaşmayı ve insan özgürlüklerine ciddi sınırlar çizmeyi gerektirmişti.

Bu durum çok yeni insan ilişkileri ile bazı yeni hak ve sorumluluklar da gerektirdiği için devlet, hükümet, hukuk ve uluslararası ilişkiler gibi sosyal ve siyasal yapıların doğmasına neden olmuştu. Bu yeni durum için yeni kanun ve güvenlik tedbirleri ile ticaret ilişkilerini de beraberinde getirmiştir. Ancak burada en hassas olan konu mülkiyet özgürlüğü olmuştu, çünkü yeni hayat ve yaşam tarzı artık bu mülkiyet özgürlüğü ile garanti edilebilecekti. Locke'un mülkiyet özgürlüğünü temele alması da bu yüzden olsa gerek.

Artık doğa durumu bitmiş ve paranın devreye girmesiyle beraber özgürlük ve eşitlik kaybolmaya yüz tutmuştu. (Locke, 2004, s. 9) Bu da ister istemez devlete olan ihtiyacı ve bir sözleşmeyi gerekli kılmıştır. Özel mülkiyet ile ortak kullanım alanları da artık devlet otoritesi ve hukuk marifetiyle düzenlenen bir faaliyete dönüşmüştü, çünkü bu durum insanlık tarihinde artık yepyeni bir yaşam tarzını temsil ediyordu. Böylece mülkiyet aşamasına giren bir toplumda kendiliğinden iki sınıf meydana geliyor. Bu noktada "biz" artık "ben" ve "başkası" olarak konumlanan ikili bir yapıya dönüşüyor. Böylece bağlarımız çözülüyor ve olumlu ilişkinin yerini kin ve düşmanlık ilişkisi alıyor (Şeriati, 2013, s. 128).

Bu yeni durumdan sonra ayrıca insan hak ve sorumlulukları karmaşık bir hal almaya, devlet ve devletlerarası antlaşmalar da insan ve toplum ilişkilerini belirleyen bir güç haline gelmeye başlayacaktır. Bu yeni durum ister istemez çatışmalara yol açmış ve özel mülkiyetin korunması ve sahibinin özgürce malı üzerinde tasarrufta bulunması için bu haklar kanunla korunur hale gelmişti.

Mülkiyet hakkı bağlamında özgürlük kavramı yeniden ele alınmış ve insan hakları bu zeminde yeniden güncellenmiştir. Bunun için toplumsal sözleşme ve siyasal özgürlük kavramları öne çıkmıştır çünkü sözleşme doğası gereği özgür ve eşit kişiler arasında gerçekleşir (Bakırcı, 2004, s. 14).

IV. TOPLUMSAL SÖZLEŞME VE SİYASAL ÖZGÜRLÜK

Özgürlüğün pratik olarak görünümü, var olan alternatif eylem tarzları arasında bir seçim yapabilme ve yapılan seçimin gereğini yerine getirebilme durumunda ortaya çıkar. Bu, kişinin, dış koşulları, psikolojik ve biyolojik yapısının belirlediği şartları aşabilmesi, kendi ideallerine, isteklerine ve hedeflerine uygun davranabilmesi durumu da onun özgürlüğünü ifade eder. Bir başka ifadeyle söylendiğinde, kişinin kararını özgürce vermesi, aynı koşullar söz konusu olduğunda pekâlâ başka türlü davranabilmesi onun özgür olduğunu hissetmesi anlamına gelir. Bu öznel duyguya özgürlük duygusu denmektedir. Locke'nin deyimiyle, bu duygunun varlığının delili insanda bu seçim ve eylemleri sonunda yaşamış olduğu sevinçtir. (Cevizci, 2005, s. 1305-1306)

Fakat doğal özgürlükle başlayan bu süreç siyasal ve toplumsal özgürlükle sürüp gidecektir. Bu yüzden kişinin, kendisini doğal özgürlüğü değil de sivil toplumsal özgürlüğü seçmelerinin, haliyle doğa durumundan çıkmalarının yolu insanların birbiriyle rahat, güvenli ve barış içinde yaşayacakları bir sözleşmeyi kabul etmeleri ve bu yolla özel mülkiyetlerini güvenceye almalarıyla mümkündür. (Locke, 2004, s. 81) Bu bir toplum sözleşmesidir. Bu sözleşmeden sonra artık doğal özgürlük yanında bir de siyasal özgürlük ortaya çıkmış olur. Bedia Akarsu'ya göre Locke'un bu aşamada savunduğu toplumsal özgürlük her insanın istediğini yapması veya hiçbir kural tanımadan keyfi davranması değil, bütün insanların uzlaşarak uymayı kabul ettiği sınırlar içinde kalmaları anlamına gelir. Ancak kanunun bir şey demediği alanlarda bireyler isteklerine göre davranma özgürlüğüne sahiptirler (Akarsu, 1961, s. 75).

İnsanlar ülke içinde bunları yaparken, aynı zamanda dışarıdaki siyasi güçlere veya devletlere karşı da birlik olup kendilerini korumaları gerekir. Bu sayede, özgürlüklerini, servetlerini ve bağımsızlıklarını sağlayabilir, refah düzeyi yüksek bir toplum oluşturabilirler. Birey, katılım gösterdiği kendi toplumunun bütün şartlarını kabul etmek suretiyle bir toplumsal anlaşma yapmış olur. Fakat Locke'a göre her anlaşma insanlar arasındaki doğa durumunu sona erdirmez, çünkü bir topluluğa dâhil olma ve onlarla bütünleşme ancak karşılıklı anlaşma ile gerçekleşir, tek taraflı teslim olma ile değil (Locke, 2004, s. 13). Demek ki doğa yasaları bazı gelişmelerden sonra mevcut düzeni korumaya yetmediği için pozitif yasalara ihtiyaç durulmaktadır. Eğer toplumsal yasalar geliştirilmeden önce, düzen bozulmasaydı yani herkes doğa yasalarına bağlı kalsaydı, hiç kimsenin özgürlüğü elinde alınmasaydı böyle bir anlaşmaya gerek bile yoktu. Ancak doğa durumu insanların yeni hayat tarzları karşısında bu özgürlüğü sağlayamadığı için insanlar devlete ve hukuka ihtiyaç duymuşlardır diyebiliriz.

Çelebi'ye göre, Locke, Hobbes'in aksine, insan doğasını, uysal ve hoşgörülü olarak kabul etmesine rağmen mülkiyete ilişkin bir takım adaletsizliklerin önüne geçmek için bir toplumsal sözleşmeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir (Çelebi, 2017, s. 14). Demek ki, Locke'de devletin, hukukun ve meşruluğun altında yatan dengeleyici unsur mülkiyet özgürlüğüdür. Bu ancak, devlet üzerinden sağlanan siyasal özgürlük sayesinde güvenceye alınacak bir durumdur. O halde devletin ve kanun koyucu kuvvetin doğa yasasında olduğu gibi, aynı şarta tabi olması, yani üyelerin hakları üzerinde keyfi tasarrufta bulunmaması gerekir (Akarsu, 1961, s. 80).

Bireyin siyasal sürece dâhil olup, barış üzerine hükmetmeyi özgürce seçmesi aynı zamanda insanlığın doğa durumunda yaşadığı barış süreçlerine benzemektedir. Aslında insanlar ilk doğduklarında doğa yasalarına göre özgürdürler ancak mülkiyet söz konusu olduğunda bu özgürlük savaş durumuna dönüşebilmektedir. Bu yüzden, tarihin gösterdiği bütün örneklere baktığımızda insanların temel problemlerinin refah ve barış olması tesadüf değildir. Burada doğa durumu ile savaş durumu birbirine karşıttır çünkü birincisinde hakemlik yapacak bir yargıca ihtiyaç duyulmaz ama ikincisinde ise böyle bir yargıca, yani devlete ihtiyaç duyulmaktadır (Locke, 2004, s. 17).

İbn Haldun insanların birlikte yaşamasının zorunlu olduğunu, bunun da ancak insanları birbirlerine saldırmaktan koruyacak devlet gücüyle, yani asabiyet sahibi bir hükumetle sağlanabileceğini savunur. Fakat bu gücün mülk, zulüm ve haksızlık için kullanılamaması gerektiğini savunur (Yer, 2004, s. 124). Bir toplum sözleşmesi savunucusu olan Rousseau, bu gücün insanların özgürlüğünü elinden almasının onun meşruluğunu yok ettiği görüşündedir. Ona göre, bir ulusun özgürlüğü hangi hakka dayanarak elinden alınır ise o ulus da aynı hakka dayanarak özgürlüğünü tekrar kazanma hakkına sahiptir. Ancak bu arada toplum düzeninin her halükarda korunması gerekir çünkü diğer bütün hakların korunması bu hakka özen gösterilmesi sayesinde mümkündür. (Rousseau, 2013, s. 4)

Arkeolojik ve tarihi veriler göstermiştir ki ilk insanın, özgürlük, servet ve iktidarlarını doğa yasaları belirlemişti. Bu yüzden insanlar uzun süre başka insanlarla değil doğayla mücadeleye giriştiler ve vahşi hayvanlara karşı korunmak için belli şartlara uyarak bir araya geldiler, devlet değilse bile topluluklar oluşturdular. Bunu basit devlet biçimleri takip etmiş olmalı. Locke'un kendi yaşadığı dönemde, imparatorluklar ve büyük devletler bulunduğu için yasalar dönemin şartlarına göre oluşturulmuştu. Bu oluşturulan yeni yasa, her ne kadar sosyal olaylara göre şekillense de, insanlar yine de doğadan ve doğa yasasından tamamen kopmuş sayılmaz. Zaten iktidarların ve yeni yapılan insan ürünü yasaların meşruluk zemini doğa yasalarıdır. Bu yasalar da insan doğasından yani insan aklından doğar. Nitekim 17. yüzyılda doğa yasası dendiğinde "doğuştan fikirler" kavramı anlaşılmaktadır (Bakırcı, 2004, s. 80). İnsan aklına dayanan bu durum ne zaman sekteye uğramıştır? Ya da başka bir ifadeyle soracak olursak, doğa yasalarından toplumsal yasalara geçmenin gerekçesi nedir diye sormalıyız.

Locke'a göre doğa yasası insana, kendisi gibi eşit ve özgür olan öteki insanların hayatlarına, özgürlüklerine ve mallarına zarar vermemeleri gerektiğini söylüyor olsa da bütün insanların aynı saf akılla hareket etmedikleri için aynı yasayı göremeyebilirler. Bu durum, yasanın ihlal edilmesine, bazı insanların başka insanlara zarar vermelerine ve hatta saldırmalarına yol açabilmektedir. Çünkü insanlar çıkarları nedeniyle tarafgir olurlar ve kendi menfaatlerini yasa veya hukukun genel ilkeleri gibi yanlış yorumlarlar. Doğa durumunda, doğal olarak, insanların temel haklarını koruyup teminat altına alacak bir otorite bulunmamaktadır. Bu durum devlete olan ihtiyacın en önemli sebebidir. Fakat yine de devlet bir meşruluk kazanmak durumundadır (Locke, 2004, s. 103-105).

İktidar insanların hak ve özgürlüklerinin korunması için vardır. Eğer bir iktidar varsa, bu iktidar insanların haklarını eşit bir şekilde korumak zorundadır. Onun görevi toplumun düzenini sağlamak ve refah düzeyini arttırmaktır. İnsanların özgürlüklerinin başkaları tarafından ihlaline de her ne şekilde olursa olsun izin vermemelidir. Ancak bunu salt güç ile değil hukuk marifetiyle yapmalıdır. Güç burada monark (kral)ın değil hukukun emrinde olmalıdır. İşte ilerde bu fikir kuvvetler ayrımı şeklinde görünürlük kazanacaktır. Yöneticilerin elinde bulunan siyasal güç de bu amaca hizmet etmeli yani toplumdaki üyelerin yaşamlarını, özgürlüklerini ve servetlerini

korumalıdır. Dolayısıyla bu iktidar, Locke'nin deyimiyle, toplum üyelerinin, olanaklı olduğu ölçüde korunması gereken yaşamları üzerinde, mutlak ve keyfi bir iktidar olmaz (Locke, 2004, s. 19). Şayet bu hedeflenen amaç gerçekleşmez de doğa durumunda cari olan özgürlükler ihlal edilir ise birey iktidara karşı direnme hakkını kullanır ki bu hak iktidarın halk tarafından denetlenmesi için önemli bir meşruiyet imkânıdır (Değirmencioğlu yıldız, 2016, s. 402).

Locke'un burada anlatmak isteği şey yöneticinin elinde ne kadar büyük bir güç olursa olsun, bu gücün tek amacı toplumdaki bireylerin yaşamlarını, özgürlüklerini ve mülklerini korumak ve adaleti sağlamak için kullanılmalıdır. Buna karşılık iktidarın, bugünkü demokrasilerde açıkça ortaya konduğu gibi, rıza ve çoğunluk yönetimi ilkelerine uyarak yönetiminin siyasal meşruiyetini oluşturması bekleniyordu (Locke, 2004, s. 109-110). Zaten Locke'a göre bir yasanın yasa olması ancak toplumun onayı ile mümkündür (Locke, 2004, s. 111). Bu iki güç odakları, yani halk ve iktidar böylece birbirini denetlemiş olur. Bu fikir ileride demokratik yönetim biçimlerinin temelini oluşturacak ve seçimle iktidarların oluşması sağlanacaktır. Böylece seçilenler bunların halk adına kanun çıkaracak ve hukuk adamları da bunu yine halk adına uygulamaya koyacaktır. Bu da ister istemez toplumsal denge oluşturacaktır.

Locke bu şekilde bu meşruiyet zeminine sahip olmayan mutlak monarşiye karşı çıkıp, ona alternatif olarak karma bir yönetim biçimi olan anayasal monarşinin savunuculuğunu yapar. İnsanların doğa durumundaki doğal güçlerinin bir toplum sözleşmesi yoluyla sivil toplumun politik güçlerine dönüştürüldüğünü öne süren Locke, bununla birlikte bu politik güçlerin kendilerini yaratan amaca uygun olarak, herkesin hayat hakkını, özgürlüğünü ve mülkiyetini koruyacak yasal bir güvence ile dengeleneceğine inanmaktadır. Yasa burada keyfi ya da mutlak gücü sınırlamaktadır. Sınırsız güç uygulaması, yani mutlak monarşi, bir yasaya dayanmadığı müddetçe, doğası gereği, bu amaçları gerçekleştirmeyi başaramamış ve yeni belirsizlik ve istikrarsızlıklara yol açmış olur (Cevizci, 2011, s. 591). Bu durumu tartışan Diderot'a göre doğanın bazen zayıfların korunması için bazı insanlara bahşettiği güç ve kuvvet, bir anda tersine dönerek zayıfların ezilmesine neden olabilir (Usta, 2018, s. 45).

Locke'un bu fikirleri ileride demokratik hukuk devletinin doğmasına ve kuvvetler ayrımının şekillenmesine ciddi katkılar sağlamıştır. Çünkü ona göre bir insanın kişiliği üzerinde meşru olmayan bir güç kullanılır da buna mani olacak bir otorite olmaz ise savaş durumu doğar (Locke, 2004, s. 71). Bu yüzden devletin de bu savaş durumuna yol açmayacak şekilde adil olması gerekir. Nitekim böylesi gayri meşru bir güç, ister devletten isterse birey ya da gruplardan gelsin, savaş durumu kaçınılmazdır. O halde yasaya dayanmak ve bu yasanın da doğal hukuk ve özgürlüğü amaç edinmesi şarttır (Locke, 2004, s. 135). Bunu devlet örgütlenmesi içinde, Locke'un kendi ifadesiyle, ılımlı monarşilerde ve doğru yapılandırılmış hükümetler dediği, yasama ve yürütme iktidarlarının birbirinden ayrıldığı bir örgütsel yapıda (Locke, 2004, s. 81) somut hale getirmiştir.

V. SONUÇ

Locke'a göre, doğa durumunda tüm insanlar eşit olduklarından dolayı, başkasının canına, özgürlüğüne ve elinde bulunana el atmıyor ve ona zarar vermiyordu. Bu yüzden kişi canını ve malını savunmak ya da savaşmak durumunda kalmıyordu. Fakat bu doğa durumu, insanların yerleşik hayata geçmesi ile bozulmaya başlamış ve insanlar, başta güvenlik olmak üzere, eğitim, din, ahlak ve hukuk kurumlarına ihtiyaç duymuşlardır. Bunun yanında üretim fazlasını satmak, ihtiyaç duyduğu

gereksinimlerini de almak durumunda olduğu için insanlar ticarete başlamışlardır. Bu da paranın tedevüle çıkması ile sonuçlanacaktır.

Özellikle paranın kullanılması ile ihtiyaçtan fazla üretmek ve satıp kar etmek gibi yeni bir eğilim ve kar etme güdüsü doğmuştur. Böylece, hem yerleşik hayata geçilmesi hem de paranın kullanılması nihayetinde bugünkü anlamda, devlet, hukuk ve siyasal iktidarın doğması ile sonuçlanmıştır. Öyleyse bugünkü anlamda savunulan özgürlüklerin hikâyesi insanlığın yerleşik hayata geçmesi ve özel mülkiyet ile başlamıştır diyebiliriz. Bunun açıklanması Locke'un siyaset felsefesinin ve özgürlük anlayışının odağında yer alır.

Locke özgürlük anlayışının, doğal varlıklara kendi emeklerini katarak özel mülkiyet sahibi olan insanların özel mülkiyet özgürlüğünü korumak ve mülk ve mal sahibi olmayanların da köleleştirilmesini önlemek gibi bir amaca hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Bu durumu anlaşılır kılmak için yerleşik hayata geçişi kalkış noktası olarak alabiliriz, çünkü bu yeni durumda artık doğa yasaları insanların özgürlüğünü korumak için yetmemeye başlamış ve barış hali bozulmuştu. Locke'a göre, insanlar bireysel olarak malını ve canını koruyacak güçte olmadığı için bir sözleşme yaparak hem mülkiyetlerini güvence altına almak hem de köle olmaktan kurtulmak istemişlerdir.

Locke'un siyaset felsefesinde bu durum insanlık hikâyesinin sadece bir kısmıdır, çünkü sadece bir devlet kurmak insanları bu savaş durumundan kurtarmayabilir. Mesele devleti yöneten bir zalim monark ise buna karşı da bireysel özgürlüğün ve mülkiyetin güvence altına alınması şarttır. O halde devlet örgütlenmesi yanında bir de hukuk güvencesi gerekmekteydi. Hem özel mülkiyeti olmayanları, hem de mal mülk sahibi olan kişileri birlikte koruyacak hukuksal güvenceye ihtiyaç duyulmaktaydı. O halde bu süreçte hukuk kavramı devreye girmekte ve kökeninde doğal hukuk yani akıl olan bir hukuk sistemi kurulması önerilmektedir.

Doğa durumunda insanların çoğu haklarını savunacak güçte değildi. Kaldı ki, doğa yasalarına uymayanlara karşı bazı bireyler haklarını savunacak ve öçlerini alacak güçte olsalar bile haklarını almak hususunda duygusal davranarak adil olmaktan uzaklaşıp zulme yol açacaklardır. Bu yüzden insanlara eşit ortaklar olarak aralarında bir sözleşme yaparak haklarını devletin hakemliğinde hukuk marifetiyle korumaları daha adil görünmüştür. Bu yüzden devletin bir hukuk sistemi olmalı ve meşru olarak devleti yönetenler de dâhil herkes bu yasaya karşı sorumlu olmalıdır. Fakat bu sistemde hem suça maruz kalan bireyden hem de devletten bağımsız olarak hareket edebilecek hukukçulara ihtiyaç vardı. Locke'nin o gün anlatmaya çalıştığı doğa durumundan toplum durumuna geçişi sürdürülebilir kılacak olan denge durumu bugün bizim kuvvetler ayrımı dediğimiz sistemdi.

İşte bu yüzden Locke'a göre, yasa, insanların haklarını, yaşamımı, özgürlüğünü ve bağımsızlığını korumak için yapılmıştır, çünkü bir insanın kişiliği üzerinde meşru olmayan bir güç kullanılırsa tekrar savaş durumu doğacaktır. Bundan kaçınmak için zulmü engelleyen bir yasa ve yasayı koruyan bir meşru devlet gücüne ihtiyaç vardır. İşte bu durumda, meşruiyetin nerde başlayıp nerede bittiği önemlidir. Bunun meşruluk ölçüsü doğa durumunda var olan ve insan aklı ile temsil edilen doğa yasasını ölçü almakla sağlanacaktır. Doğa durumunu ve doğal hukuku bilmek Locke'a göre çok önemlidir, çünkü insanlar doğa durumu ve akıldan doğan doğa yasasını hiçe sayan bir iktidara karşı- birey ya da gruplar şeklinde- direnmek istediğinde bu haklar onlara meşruluk sağlayacaktır. O halde, doğa durumunun ve doğal özgürlüğün ne olduğunu bilmek hem devletin amacını belirlemek açısından hem de özel mülkiyet ile başlayan yaşam tarzının savaş durumu oluşturmasını önlemek açısından hayati bir öneme sahiptir.

J. Locke'un siyaset felsefesine yönelik olarak öne sürdüğü görüşlerinin, özellikle doğa durumu ve doğal hukuk konusundaki fikirlerinin, sanki doğuştan gelen bilgiler varmış gibi bir anlam içerdiği görülmektedir. Yani onun felsefedeki ampirist epistemolojisi ile siyaset felsefesindeki akla dayandırdığı doğa durumundan, birincisi ampirizmi, ikincisi ise rasyonalizmi temsil eder. Locke dendiğinde daha çok onun duyumcu felsefesi öne çıktığı ve felsefe alanında onun sosyal konularda yazdıkları pek bilinmediği ya da göz ardı edildiği için bu tutarsızlık çok fazla inceleme konusu yapılmamıştır. Şayet onun söylediği gibi, doğa durumunun tek kaynağı akıl ise -ki o açıkça doğa durumunu akıl olarak yorumlamaktadır- bu durumda aklın en azından temel ilkelerinin doğuştan geldiği kerhen de olsa kabul edilmiş olur. Bu görüşleri de onu ampirizmden çok rasyonalizme yaklaştırır. Şayet J. Locke üzerine araştırma yapanlar onun epistemolojisi ve siyaset felsefelerini bütünlükçü bir tutumla birlikte okuyabilirlerse onun felsefedeki yeri ve resmi tamamen değişmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia, "John Locke'un Devlet Felsefesi", *Felsefe Arkivi*, 12. Sayı, 1961, (72-85).

Aydın, Ayhan, *Felsefe Düşünce Tarihi*, Pegem Akademi, 6. basım, Ankara, 2011.

Bakırcı, Fahri, *Locke 'ta Mülkiyet Anlayışı*, Babil Yayınları, Ankara, 2004.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, 6. basım, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi*, 3. basım, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Çal, Canan, "Ibn Khaldûn And John Locke: A Polıtıcal Interpretatıon Of Socıety – A Road To Prıvate Property", Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü, Şubat, 2014.

Çelebi, Emin, *John Locke'un İdeler Teorisi Eleştirel Bir İnceleme*, Gece Yayınları, Ankara, 2017.

Değirmencioğlu Yıldız, Burcu, "John Locke'ta Doğa Durumu ve Direnme Hakkı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XX, Sayı 3, 2016, (375-410).

Locke, John, *Hükümet Üzerinde Birinci Deneme,* (çev. Fahri Bakırcı), Kırlangıç Kitabevi, Ankara, 2007.

Locke, John, *Hükümet Üzerinde İkinci İnceleme*, (çev. Fahri Bakırcı), Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2004.

Magee, Bryan, *Felsefenin Öyküsü*, çev. Bahadır Sina Şener, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.

Özcan, Mehmet Tevfik, "John Locke'un Birey Anlayışının Felsefi Temeli", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası,* Cilt LII, 52/1-4, Temmuz 2011, (559-586).

Rousseau, Jean Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

Şeriati, Ali, *Medeniyet Tarihi I*, (çev.. Ejder Okumuş), Fecr Yayınları, 2. Basım, Ankara, 2013.

Topdemir, Hüseyin Gazi ve Yavuz Unat, *Bilim Tarihi*, Pegem Akademi, 2. basım, Ankara, 2009.

Usta, Sadık, *Dünyayı Değiştiren Düşünürler III*, Kafka, İstanbul, 2018.

Yer, Sadi, "Gazali ve İbn Haldun'da Din-Devlet İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri ABD, İstanbul, 2004.